

FORSKNING I PÆDAGOGERS PROFESSION OG UDDANNELSE

Struktureret pædagogik og relationspædagogik i arbejdet med unge med autisme og udfordrende adfærd

***Anne Breumlund, Inger Bruun Hansen
og Grit Niklasson***

Lektorer, Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, Aalborg Universitet

Mail: anneb@socsci.aau.dk

<https://tidsskrift.dk/FPPU>

Resumé

Artiklen bygger på resultater fra et forskningsprojekt på et botilbud på det specialiserede socialområde om, hvorvidt og hvordan indsatsen skaber forandringer for beboere med autisme og udfordrende adfærd mv. Et resultat er, at beboerne opnår forandringer af deres praktiske færdigheder i hverdagen som følge af en struktureret pædagogisk tilgang og et adfærdsregulerende belønningssystem, men at de ikke opnår bedre trivsel. De er isolerede og ensomme oplever medarbejdere, pårørende og de unge selv. I en analyse med begrebsparrene *kunne og gøre* samt *være og føle*, inspireret af Aristoteles' vidensformer *techne* og *fronesis* tydeliggøres, hvordan pædagogiske tilgange lægger vægt på forskellige vidensformer. Den strukturerede tilgang kan kobles til kunne og gøre, mens en pædagogisk tilgang, som lægger mere vægt på relationelle elementer, kan forbindes med være og føle.

Abstract

A structured pedagogical approach and the quest for relationships in work with young residents with autism and challenging behavior

This article is based on results from a research project on a specialized residential care institution in social services in Denmark and address questions about whether and how the effort creates changes for residents with autism and challenging behavior, etc. One result is that residents attain changes in their practical skills in everyday life because of a structured pedagogical approach and a behavioral reward system, but that they do not achieve better well-being. Both employees, relatives and the residents themselves think that they are isolated and lonely. In an analysis based on the pairs of concepts *can and do* and *be and feel*, inspired by Aristoteles' forms of knowledge, *techne* and *phronesis*, it is demonstrated how pedagogical approaches emphasize different forms of knowledge. The structured pedagogical approach can be linked to can and do, while a pedagogical approach, which emphasizes relational elements, can be linked to be and feel.

Keywords

a specialized residential care institution in social services; residents with autism; challenging behavior; teach.

Nøgleord

Specialiserede botilbud; borgere med autisme; udfordrende adfærd; teach.

Struktureret pædagogik med adfærdsregulerende elementer

Unge med autisme og udfordrende adfærd (ASF+) har gennem struktureret pædagogik med adfærdsregulerende elementer opnået mange praktiske færdigheder i deres hverdag på et botilbud. Men den pædagogiske tilgang, hvor relationelle og anerkendende elementer er nedtonet, har ikke kunnet forbedre de unges trivsel. Medarbejderne, de unge og de pårørende giver udtryk for, at de unge er isolerede og ensomme. Denne artikel handler om, hvordan det kan forstås.

Artiklen tager afsæt i resultater fra et forskningsprojekt på et botilbud på det specialiserede socialområde i perioden 2011 til 2014: *Den socialpædagogiske indsats over for unge med autisme og problemskabende adfærd* (Breumlund og Hansen 2013 og 2014).¹ Formålet med forskningsprojektet var at undersøge, dels hvordan man på botilbuddet udvikler og forandrer den socialpædagogiske indsats i mødet med en gruppe unge med særlige vanskeligheder og behov (Breumlund og Hansen 2013), dels hvordan og om den socialpædagogiske indsats skaber forandringer for unge med ASF+ (Breumlund og Hansen 2014).

Den empiriske undersøgelse drejer sig om et nyetableret botilbud, hvor man forsøgsvis har samlet syv-otte enkeltmandsprojekter under samme tag. Lovgivningsrammerne er servicelovens § 107 om midlertidigt ophold samt en enkelt § 108-plads, som giver mulighed for længerevarende ophold.² Målgruppen for botilbuddet er unge mellem 20 og 30 år, som har en diagnose inden for autismespektret, og som befinder sig indenfor det kognitive normalområde. Dertil kommer tillægsdiagnoser og andre komplekse vanskeligheder, hvorfor målgruppen benævnes ASF+ (Breumlund og Hansen 2013: 25). Plusset (+) dækker over tillægsdiagnoser og andre vanskeligheder som problemskabende adfærd, kriminalitetstruet adfærd, misbrug samt sociale og udviklingsmæssige problemer i opvæksten. Beboerne har indbyrdes forskellige og komplekse problemer (Breumlund og Hansen 2013: 5). Den overordnede pædagogiske tilgang er TEACCH,³ som er en handicapkompenserende tilgang uden et specifikt læringsteoretisk eller andet teoretisk grundlag. Metoden tager afsæt i den handicappedes perspektiv. Man afskærmer den unge med autisme og søger gennem den socialpædagogiske indsats at styrke de sider, som den unge selv finder væsentlig. Hensigten er ikke at 'normalisere' gennem indsatsen, men at fokusere på det enkelte menneskes udviklingsmuligheder. Der arbejdes struktureret (Høgsbro 2007:83ff og 98ff og Bayer 2001).

1 Første rapport handler om udviklingen af den pædagogiske indsats, mens den anden har fokus på beboernes forandringer som følge af den pædagogiske indsats.

2 § 107 og § 108 omfatter regler for målgruppens boligforhold. Hensigten med § 108 er at dække "behov for omfattende hjælp til almindelige, daglige funktioner eller for pleje, eller som i en periode har behov for særlig behandlingsmæssig støtte" jf. Lov om Social Service <http://www.socialjura.dk> (set den 28. 9.17).

3 TEACCH: Treatment and Education of Autistic and Communication handicapped Children jf. www.teacch.com

Faglitteratur og artikler om TEACCH i relation til danske forhold - se Autismebladet. Videnscenter for Autisme. Central er Theo Peeters (1997): *Autisme – fra teoretisk forståelse til pædagogisk praksis*. Videnscenter for Autisme.

Forskningsprojektets undersøgelse af hvordan og om den socialpædagogiske indsats skaber forandringer for beboerne baserer sig på at have fulgt de unge beboere.⁴ Forskningsresultaterne viser, at den strukturerede TEACCH-metode kombineret med elementer fra en adfærdsregulerende tilgang i form af et belønningssystem medfører, at de unge tilegner sig praktiske færdigheder, at deres aktivitetsrepertoire udvides og at de bliver bedre til at fastholde hverdagslivets vaner og rutiner. Skønt de unge opnår en del af de ønskede forandringer, mener hverken beboere, pårørende eller medarbejdere, at deres opnåede personlige udvikling, som også er et indsatsområde, er tilstrækkelig. Medarbejdere, pårørende og beboere giver udtryk for, at beboerne fremstår ensomme. Det medfører en oplevelse af utilstrækkelighed hos medarbejdere og en utilfredshed hos beboere og pårørende.

Den umiddelbare forklaring er, at den pædagogiske indsats især er rettet mod at udvikle beboernes struktur i hverdagen og praktiske færdigheder, mens behovet for færdigheder, der kan kompensere for beboernes sociale og kommunikative funktionsnedsættelser, ikke tilgodeses. Og det er netop de sidstnævnte, som har betydning for beboernes oplevede livssituation. Pædagogernes arbejde med beboernes relationer gennem samvær og aktiviteter med beboere er nedtonet i den pædagogiske tilgang.

I artiklen vil vi udfolde vores analyser af den socialpædagogiske praksis og dens betydning for beboerne ved at inddrage filosofen Aristoteles' vidensformer '*techne*' og '*fronesis*' (Gustavsson 2001) og sociologen Pierre Bourdieus teori om bl.a. '*den praktiske sans*' (Bourdieu 2007; 2005). Hos Aristoteles betegner '*praxis*' en særlig handling, hvor hensigten med handlingen er indbygget i den, og hvor '*fronesis*' foldes ud. Bourdieus praksisbegreb, '*den praktiske sans*' er et begreb for, hvordan man uden at tænke over det opfører sig passende i en given situation (Larsen og Pedersen 2011). Ved at inddrage såvel filosofiske som sociologiske begreber ønsker vi at gøre analysen bredere.

Den socialpædagogiske indsats

Paradokset i denne artikel tager primært afsæt i forskningsresultater relateret til spørgsmålet om hvilke forandringer, den socialpædagogiske indsats skaber for beboerne. Som baggrund for forståelsen heraf vil vi kort opsummere vores forskningsmetoder og forskningsresultater fra den del af undersøgelsen, som handler om botilbuddets udvikling af den socialpædagogiske indsats i forhold til beboergruppen.

Socialpædagogik er indlejret i praksis. At forske heri forudsætter kendskab til vilkårene for praksis, målgruppens vanskeligheder, lovrammer, metoder mv. Som forskere må vi derudover søge at få indsigt i den konkrete praksis, f.eks. hverdagen på et botilbud, de specifikke beboeres vanskeligheder og metoderne som de

4 Ikke alle unge var inkluderet i undersøgelsen. En beboer vagabonderede i undersøgelsesperioden; en anden beboer flyttede ind sidst i perioden.

praktiseres. Praksis er karakteriseret ved en stor kompleksitet. For at fange kompleksiteten anvendte vi en fænomenologisk tilgang med et antropologisk blik på praksisfeltet (Hastrup 1996). Vi inddrog en vifte af feltstudiets metoder: Observation, følording, dokumentstudier og forskellige former for kvalitative interviews med medarbejdere og ledere (Breumlund og Hansen 2013: 45; Hastrup 1996; Hastrup, Rubow og Tjørnhøj-Thomsen 2011).

En indledende følording for forskerne viste, at beboerne opholdt sig i deres egne lejligheder en stor del af dagen, hvorfor medarbejdernes samspil med beboerne overvejende foregik i disse private rum. Beboernes vanskeligheder ved social kontakt og deres svingende dagsform udelukkede observation af den pædagogiske indsats i lejlighederne (Breumlund og Hansen 2013: 46-47). Viden herom blev derfor opnået ved observation på medarbejdernes supervisions- og teammøder, hvor den individuelle beboerindsats blev reflekteret, justeret og udviklet. Vi deltog som observatører gennem tre måneder i samtlige heldags teammøder, som blev afholdt hver 14. dag i hvert af de fire teams. Derudover blev der gennemført observation på medarbejdernes dag- og aftenvagter i det store fælleskontor, hvor medarbejderne opholder sig mellem beboerkontakterne i lejlighederne. I fælleskontoret udveksler medarbejderne erfaringer og informationer, læser og skriver på *Bostednet*, laver telefoniske aftaler med samarbejdspartnere og pårørende, bestiller læge- og frisørtid til beboerne mv. Observationsrollen kan karakteriseres som 'deltagende observatør' (Krogstrup og Kristensen 1999).

Yderligere viden om udviklingen af den socialpædagogiske indsats opnåede vi via fem individuelle, semistrukturerede interviews af en halv til en hel times varighed med medarbejdere, to interviews med afdelingsleder og et interview med stedets psykolog (Breumlund og Hansen 2013a).

Den socialpædagogiske indsats i undersøgelsesperioden forandres, så den modsvarer kompleksiteten i beboernes vanskeligheder og deres udadreagerende adfærd. Om omfanget heraf giver interviewudsagn fra en medarbejder indtryk af:

Vi kan jo ikke slippe ham ud. Det er han for farlig til. Han er latent for farlig til, at han kan komme nogle andre steder hen... (Breumlund og Hansen 2014)

Ved botilbuddets etablering anvendte man en TEACCH-tilgang kombineret med KRAP (Kognitiv Ressourcefokuseret og Anerkendende Pædagogik), men i løbet af de første år tilføjes et belønningssystem, der skulle virke adfærdsregulerende på og motiverende for beboerne. Samtidig nedtones det relationspædagogiske element i KRAP-metoden. Belønninger tilpasses den enkelte beboer og kan bestå i poletter for passende adfærd, som eksempelvis kan være at åbne døren for medarbejderen, sætte frokost frem og spise jf. følgende observation:

En medarbejder går ned til en beboer i lejligheden med beboermappen iført bæltetasken med poletter. Medarbejderen skal lave frokost (Breumlund og Hansen 2013: 88).

Med det adfærdsregulerende tiltag og nedtoningen af KRAP bliver et normaliseringsperspektiv, hvor der fokuseres mere på rammerne om relationen end på selve relationen, vægtet mere i indsatsen. Møder mellem medarbejderne og beboerne guides ikke blot af ugeskemaer, dagsplaner og social stories, men støttes af detaljerede, skriftlige anvisninger på eksempelvis hvordan medarbejderen skal banke på døren til en beboerlejlighed, hvor i rummet medarbejderen skal stå, hvad medarbejderen ordret skal sige og hvilke emner, medarbejderen må tale om. Skriftlige instrukser kommer til at dominere den pædagogiske indsats.

Vores forskningsmetoder om beboernes forandringer

Viden om det andet forskningsspørgsmål, dvs. hvordan og om beboerne forandrer sig som følge af den socialpædagogiske indsats, baserer sig på 12 kvalitative gruppeinterviews af 1-1½ times varighed med de fire medarbejderteams. Gruppeinterviewene gennemføres tre gange med tre-fire måneders mellemrum over et år. Hvert medarbejderteam har særlig viden om en til to af de i alt seks beboere, som indgår i undersøgelsen.⁵

Fra projektstart ønskede vi, at viden også skulle basere sig på beboernes perspektiv. Alle beboere er voksne, og deres hidtidige liv er præget af et utal af psykologiske, psykiatriske, sociale og pædagogiske tiltag, uden at der har været opnået stabile resultater. Derfor var det relevant at få viden om, hvad beboerne mente om den nuværende indsats, der som nævnt var et forsøg. Men beboernes svingende psykiske tilstand, deres kommunikative og sociale vanskeligheder var så omfattende, at det at tale med dem var en udfordring i sig selv. For at støtte beboerperspektivet måtte der suppleres med viden fra pårørende. Viden fra beboere og pårørende kunne give en bredere forståelse af indsatsens muligheder for at skabe forandringer for beboerne, selv om denne viden måtte bygge på færre interviews end med medarbejderne. Ligesom den pædagogiske indsats, måtte forskningsmetoderne også være eksperimenterende.⁶ Derfor gennemførtes 1-1½ times interviews med pårørende til tre ud af de seks beboere samt interviews med fire af de seks beboere af 10-30 minutters varighed (Breumlund og Hansen 2014: 40). To pårørendeinterviews blev gennemført i deres private hjem, og et interview foregik på botilbuddet. Beboerinterviewene foregik i beboernes lejligheder. Efter beboernes ønske var der i et beboerinterview en pårørende med som støtte, og i to interviews var der en medarbejder med som støtte, i et tilfælde også

5 Interviewene lå efter afprøvning af *Adaptive Behavior Assessment System-II* (ABAS-II), som er et amerikansk rating-skema til estimering af daglige funktionelle færdigheder hos mennesker med funktionsnedsættelse, igangsat af stedets psykolog. Formålet var at dokumentere de mikroskopiske forandringer hos beboerne. På baggrund af observationer af beboere besvarer medarbejderne spørgsmål om beboernes færdigheder på detaljeniveau. Viden viste sig at være inkonsistent pga. forskelle mellem hvem, der udfyldte skemaer og hvordan og kunne derfor ikke inddrages i forskningsprojektet (Breumlund og Hansen 2014: 39ff).

6 Der blev forsøgsvis udleveret diktafoner til beboerne, hvori de skulle indtale svar på et par spørgsmål. Denne metode var for lidt støttende og måtte opgives.

af sikkerhedsmæssige årsager. Viden om beboernes forandringer bygger således primært på tre aktørgruppers forståelser. Alle interviews er udskrevet og sorteret i temaer, som afspejler botilbuddets fem indsatsområder:

- Bostøtte
- Personlig udvikling
- Job og uddannelse
- Sundhed og trivsel
- Fritid

Udsagn fra beboere, pårørende samt medarbejdere fremstiller vi kun indirekte i formidlingen af analyseresultater og ikke ved direkte citater. For beboerne er det en anonymitetssikring og et forskningsetisk hensyn, da det er uklart, om de kan fortryde et samtykke. De pårørende ønskede begrænset anvendelse af deres citater og kun efter aftale. Medarbejderudsagn besluttede vi derfor også primært at inddrage i indirekte form i analysen. For at styrke indsigten i praksis har vi suppleret med vores observationsnotater af teammøder og medarbejderes arbejde i fælleskontoret mv.

Beboernes forandringer

Ved en tematisk sorteringsproces af vores empiri fremstår tydelige forskelle i, om der er sket eller ikke sket forandringer for beboerne og på hvilke områder, hvorfor den videre analyse tager afsæt heri (Breumlund og Hansen 2014).

Analysen af medarbejderinterviews viser, at den strukturerede socialpædagogiske indsats skaber de ønskede forandringer af beboernes vaner og rutiner. Dette understøttes af vores observationer af praksis (se tidligere afsnit). Alle seks beboere har tilegnet sig flere praktiske færdigheder, er blevet bedre til at fastholde vaner og rutiner, f.eks. holde døgnrytme, klare personlig hygiejne og opretholde måltider og struktur i hverdagen (Breumlund og Hansen 2014). Et eksempel er en beboer, der kan udholde et tidsrum uden indhold, hvis han støttes ved et stopur, jf. denne observation:

En beboer står mange gange i løbet af en dag trippende og grinende i døråbningen mod nordfløjen: "Hej!" Oftest er der kort tid til, at han skal arbejde eller have undervisning samme sted. Medarbejderen indstiller det kæmpe stopur på fem minutter. Beboeren følger uret med øjnene: "Four minutes to go!" Lidt efter lyder det: "Three minutes" osv. Endelig ringer stopuret, og medarbejderen følger beboeren op til rummet, hvor han skal arbejde med at samle pizzabakker (Breumlund og Hansen 2013: 75).

Målene for beboernes forandringer vægtes forskelligt af hhv. medarbejdere, pårørende og beboere, viser interviewene. Medarbejderne lægger vægt på, at beboerne tilegner sig basale færdigheder som at holde døgnrytmen, overholde måltider, spise fast og ikke kun flydende føde jf. observation fra teammøde om en beboer, som har fået sundhedsproblemer:

På et teammøde talte man om forandring af beboerens madvaner. Skulle beboeren f.eks. kun have lov til at spise pommes frites én gang om ugen? Og kunne lørdagsaktivitet f.eks. være at se en basketballkamp frem for at købe og spise fast food? Beboeren skulle have taget blodprøver og have en samtale om sammenhængen mellem kost og helbredsproblemer hos egen læge. Medarbejderne håber, at lægen vil råde beboeren til at spise anden mad for at undgå sygdom-(Breumlund og Hansen 2014).

Selv om de pårørende og beboerne er enige i, at beboerne tilegner sig praktiske færdigheder og vaner og rutiner i hverdagen, mener de, at andre forhold har større betydning. En beboer giver i interview udtryk for, at han ikke får hjælp til det, han synes er vigtigt, og at medarbejderne blot giver ham "pensionistbakker" at spise. Han fortæller, at han ved indflytning blev lovet støtte til det sociale samspil, men han synes ikke, at han har fået hjælp til socialt samvær eller til at møde andre mennesker. Han fortæller, at han blot sidder i lejligheden uden at komme tættere på andet end kisten (Breumlund og Hansen 2014). Et par beboere giver udtryk for, at de f.eks. har lært at holde døgnrytme og passe egen lejlighed, men de fortæller også, at de ikke har opnået forandringer af forholdet til sig selv og omverdenen. De har det stadig dårligt eller føler sig alene. Den ene efterlyser mere samvær og flere aktiviteter. En pårørende omtaler i et interview datterens oplevelse af at være alene og ensom:

Hun siger til mig – hun har lige sagt det: Hvornår tror du, jeg får flere aktiviteter, for der sker ikke så meget? Jeg sidder meget alene. Og det er rigtigt, hun er vældig meget alene. Og det er også vores oplevelse, Jeg tror, personalet oplever, at hun har brug for det. Men hun siger selv, jeg vil gerne nogle ting. Jeg vil gerne i biografen. Jeg vil gerne til håndboldkamp. Jeg vil gerne. Men jeg tror ikke, at personalet er klar til det. De skal også være klar til det og trykke ved hende, ingen tvivl om det. [...] Der er kun lige de der fastlagte tidspunkter, ellers sidder hun alene. Hun er meget alene, det er hun.

En tredje beboer fortæller, at han aldrig har en god dag. På trods af de positive resultater vedrørende forandringer giver medarbejdere, pårørende og beboere på forskellig vis udtryk for, at beboerne fremstår ensomme og isolerede, og at de stadig har svært ved at indgå i sociale sammenhænge (Breumlund og Hansen 2014). Pårørende og beboere giver på forskellig vis udtryk for, at de unge har behov for mere socialt samvær med medarbejderne. De pårørende ønsker, at de unge har mere indhold i fritiden, mere kontakt og samvær med medarbejderne og at medarbejderne igangsætter nye aktiviteter og fastholder de unges aktiviteter og interesser. En pårørende mener, at samværet eksempelvis blot kan bestå i fælles fjernsynskiggeri eller at være tilskuere til en sportskamp. Flere pårørende og en enkelt beboer mener, at et samvær med de medarbejdere, som har en god relation til en specifik beboer, ville kunne medføre mindre ensomhed og større udvikling af den unges sociale kompetencer. Pårørende efterlyser flere aktiviteter, planer og krav til de unge. Beboernes udsagn er pga. deres kommunikative vanskeligheder ikke så udfoldede og præcise. Men flere nævner, at de gerne vil være mere sammen med den/de medarbejder(e), som de har et godt forhold til.

Vidensformer – techne versus fronesis

For at tydeliggøre de mønstre, som tegner sig i forskningsresultater om beboernes forandringer, har vi kategoriseret udsagnene yderligere med inspiration fra grounded theory (Bowen 2006). Ved at gruppere aktørgruppernes udsagn efter ligheder og forskelle i forhold til beboernes forandringer og begrebsliggøre dem som hhv.: '*kunne og gøre*' samt '*være og føle*' fremstår resultaterne tydeligere. Begrebssparrene er indholdsmæssigt forskellige: Hvor *kunne og gøre* drejer sig om forandringer, der knytter sig til hverdagslivet, drejer *være og føle* sig om forandringer på et eksistentielt niveau, der har med forholdet til sig selv og omverdenen gøre:

	Hverdagslivet	Eksistensen
Færdigheder, vaner og rutiner	Kunne og gøre	Være og føle

(Breumlund og Hansen 2014)

Indholdsmæssigt er begreberne inspireret af Aristoteles' skelnen mellem vidensformer i den Nikomacheiske etik, hvor *Techne* er betegnelsen for praktisk-produktiv kyndighed, dvs. det at mestre og anvende, at have know how. *Fronesis* er betegnelsen for praktisk-etisk klogskab, dvs. viden om det gode liv og om hvordan man med udgangspunkt i et foreliggende kan handle, så man fremmer betingelserne for det gode liv (Gustavsson 2001).

Vi har anvendt *techne* og *fronesis* om beboernes viden. Således kan *kunne og gøre* henføres til vidensformen *techne* og *være og føle* til vidensformen *fronesis*. Begrebssparret *kunne og gøre* rummer færdigheder, der kan omsættes til nødvendige praktiske handlinger i hverdagen som f.eks. at opretholde døgnrytmen, tage relevant tøj på, gøre rent, lave mad mv. Begrebssparret *være og føle* retter sig mod menneskets forhold til sig selv og til omverdenen i et bredere eksistentielt perspektiv. *Være og føle* er aspekter, som rækker ud over hverdagslivets praktiske forhold, og som er knyttet til menneskets mulighed for at opnå *det gode liv* f.eks. socialt samvær med andre, deltage i aktiviteter på og uden for botilbuddet.

Forskelle i aktørernes mål med indsatsen

Aktørerne ser forskelligt på, hvilken af vidensformerne – *techne* og *fronesis* – der er det væsentligste mål i den socialpædagogiske indsats. Analysen af medarbejderinterviews viser, at medarbejdernes forståelser af beboernes forandringer som følge af den socialpædagogiske indsats kan relateres til *kunne og gøre*.

Beboerforandringer, der kan henføres til *være og føle*, forholder medarbejderne sig kun til i begrænset omfang, idet dette aspekt ikke har stor betydning i medarbejdernes instruktioner i den pædagogiske tilgang – TEACCH med adfærdregulerende elementer. De pårørende anerkender, at der er sket forandringer for

beboerne, der kan henføres til *kunne og gøre*, men de tillægger det større betydning, at der er begrænsede forandringer, der kan relateres til *være og føle*. Beboerne selv har udsagn om forandringer, der kan relateres til *kunne og gøre*, men de tillægger det ingen betydning. De ønsker forandringer, der kan karakteriseres ved begrebsparret *være og føle*. Pårørende giver udtryk for, at medarbejderne kunne udøve en indsats herfor ved en mere relationel tilgang, hvor det primært er de medarbejdere, der har et godt samspil med en given beboer, der udfører indsatsen.

Det stærke fokus på *kunne og gøre* i den pædagogiske tilgang harmonerer dårligt med beboeres, pårørendes og også med nogle medarbejders ønsker for beboernes udvikling i forhold til *være og føle*, der drejer sig om eksistensen og det gode liv. Følgende medarbejdercitat viser eksempelvis, at også medarbejderne har vanskeligt ved at nedtone relationens betydning i en socialpædagogisk indsats:

Der var et tidspunkt, vi talte rigtig meget med en beboer. Han havde haft en pædagog, han var rigtig knyttet til. Jeg overtog den rolle uden at vide hvorfor, og jeg blev den nye medarbejder, som han kendte. Vi snakkede rigtig meget med ham, og i starten skulle vi selvfølgelig også lære, hvad var han for en fyr. Men der blev faktisk en lang periode, hvor han valgte kolleger fra og kun ville komme ud, når det var mig eller nogle, som havde nogenlunde samme tilgang, kan man sige. Det var ikke meningen, at han skulle selektere mellem medarbejderne og sidde og vælge, og derfor blev vi nødt til at tænke systemet indover, så det [dvs. systemet] blev bærende, og [kontakten] ikke afhængig af hvilken medarbejder, der var på arbejde. Det er selvfølgelig noget, som vi har haft supervision omkring og snakket om i teamet (Breumlund og Hansen 2014).

Den strukturerede TEACCH-tilgang med adfærdsregulerende elementer medfører forandringer for beboerne som tidligere udfoldet hvad angår deres praktiske vaner og rutiner, men den skaber ikke forandringer for beboernes forhold til sig selv og omverdenen. Det relationelle element i pædagogikken er trængt i baggrunden. Beboerne føler sig alene og ensomme. At nedtone det relationelle element i indsatsen er imidlertid også vanskeligt for pædagogerne.

Anvendt videnskab versus praktisk sans

Såvel TEACCH som den adfærdsregulerende tilgang på *botilbuddet læner sig op ad den sundhedsvidenskabelige forståelse af autisme jf. ICD-10*,⁷ og tilgangen kan karakteriseres som en slags 'anvendt videnskab.'

En sociologisk forklaring på medarbejdernes vanskeligheder med at udføre en pædagogik, hvor skriftlige manualer og skemaer til fremme af *kunne og gøre* er i centrum, gives ved at inddrage Pierre Bourdieus begreber om *habitus* og *den praktiske sans* (Bourdieu 2007).

I pædagogik er der fokus på relationer. Væsentlige kompetencemål i pædagoguddannelsen er ifølge *Bekendtgørelse om uddannelsen til professionsbachelor som*

7 ICD-10 er under revision. ICD-11 ventes forår 2018.

pædagog understøttelse af relationsdannelse, kommunikation og samspil (BEK nr. 354 af 07/04/2017). I pædagogisk arbejde socialiseres såvel uddannede pædagoger som medarbejdere med anden eller ingen uddannelse ind i denne forståelse, ligesom det må anses som et udgangspunkt, at netop mennesker med en habitus, der indebærer en grundlæggende interesse for menneskeligt samspil, søger denne erhvervsmæssige vej.

Habitus er udtryk for en oplagring af de mere eller mindre bevidste læreprocesser, som medarbejderen har gennemgået, dels gennem sin personlige sociale livserfaring og dels via teoretisk uddannelse (Bourdieu 2007).

Det er en pointe hos Bourdieu, at der ikke findes nogen sociale praktikker – heller ikke i professioner – som udelukkende kan bygge på 'anvendt videnskab', som uafhængigt af det udførende individ kan omsættes til en 'uforurennet' praksis. Her forstået som den sundhedsvidenskabeligt funderede TEACCH- metode, der i praksis bliver omsat til skriftlige manualer, skemaer mv. Ifølge Bourdieu kan ingen videnskab, heller ikke ved kontrollerede forsøg, levere viden, der kan tilsidesætte eller helt erstatte menneskets praktiske sans. Den praktiske sans er en kropsligt indlejret viden, der opleves naturlig og selvfølgelig, som man anvender i handling i praksis. Forholdet mellem på den ene side *regler*, dvs. anvendt videnskab, og på den anden side *praktisk sans* beskrives ofte som forskellen mellem et landkort (en teoretisk konstruktion) og landskabet (virkeligheden) (Järvinen 2013: 368). Den praktiske sans er således noget tilegnet.

Habitus tilpasser sig de faktiske muligheder i den professionelle virkelighed, medarbejderen er i (Bourdieu 2005: 200) – det, Bourdieu kalder *feltet*. Feltet er et afgrænset socialt domæne, et netværk af objektive relationer mellem sociale positioner. Konkret er feltet her både det fysiske sted, ledelsens instruktioner vedr. det pædagogiske arbejde, magtrelationerne mellem aktørgrupperne og disse aktørers forskellige positioner på botilbuddet mv. Den praktiske sans er således et begreb for, at man uden at tænke over det opfører sig passende i en given sammenhæng og en given situation.

Erfaringer fra praksis peger på, at forståelser af beboergruppens vanskeligheder må nuanceres i mødet med den enkelte beboer. Den praktiske sans udgør et afsæt for medarbejdernes forståelse for og samspil mellem beboere og medarbejdere. *Således* er det ikke et enten – eller, når det gælder relationer i den pædagogiske indsats overfor mennesker med autisme. Beboernes afvigelser og vanskeligheder i relation til omverdenen fjerner ikke deres ønsker om og behov for relationer.

På trods af nedtoningen af det relationelle i den strukturerede og adfærdsregulerende tilgang i den socialpædagogiske praksis synes forståelsen af relationers betydning at være vanskelig at nedtone blandt alle tre aktørgrupper: beboere, medarbejder og pårørende. Bourdieu ville sige, at det også er umuligt. Netop relationers betydning i menneskeligt samvær, samspil og udvikling er en så integreret forståelse af den enkelte medarbejders habitus, at det – primært at handle på baggrund i TEACCH i kombination med adfærdsmodificerende elementer og

udøve en socialpædagogisk indsats uden fokus på relationer – forhindres af medarbejdernes praktiske sans.

Den anvendte pædagogiske tilgangs begrænsninger

At mange medarbejdere har vanskeligt ved at nedtone det relationelle element i kontakten med beboerne og udelukkende følge den strukturerede tilgangs mange skriftlige anvisninger og det adfærdsregulerende belønningssystem, er der eksempler på i såvel medarbejderinterviews som observationer. Et problem er, at man ikke kan forudse alle situationer og dermed give skriftlige anvisninger herpå jf. nedenstående observation:

En beboer vil ikke på arbejde i Bilka. Vikaren kan ikke finde anvisninger på, hvilke aktiviteter beboeren så skal lave og heller ikke telefonnummer på kontaktperson i Bilka (Breumlund og Hansen 2013: 89).

Flere medarbejdere nævner, at der er forskel på deres kontakt til den enkelte beboer. Nogle har en god relation til en specifik beboer og har kunnet skabe forandringer for vedkommende. De oplever, at beboerne på forskellig vis efterspørger og responderer på en relationel kontakt (Breumlund og Hansen 2014).

Pårørendes og beboeres udsagn er, at beboerne vil kunne opnå flere forandringer – også af karakteren *være og føle* – hvis indsatsen overfor den enkelte beboer bliver udført af de medarbejdere, som beboeren fungerer bedst sammen med. Beboerne og de pårørende mener, at tættere og hyppigere kontakt mellem beboere og medarbejdere vil afhjælpe beboernes ensomhed og styrke deres evne til at være i sociale sammenhænge.

En del medarbejdere giver udtryk for, at flere beboere er dygtige til at aflæse medarbejdernes humør og følelser, at de har foretrukne medarbejdere på trods af, at de har vanskeligheder ved socialt samspil og kommunikation.

Beboere, pårørende og medarbejdere efterspørger relationer

På dette botilbud for unge med ASF+ lykkes det på få år at udvikle en struktureret TEACCH-tilgang suppleret med et adfærdsregulerende belønningssystem. Tilgangens fokus på rammer og strukturer skaber forandringer af praktiske færdigheder samt vaner og rutiner i hverdagslivet, som har at gøre med kunne og gøre. Men pårørende, beboere – og til dels medarbejdere – oplever, at beboerne føler sig ensomme, at der ikke i tilstrækkelig grad gives mulighed for forandringer af beboernes forhold til sig selv og omverdenen, dvs. det vi har forbundet med at være og føle.

En udbredt forklaring blandt medarbejdere på botilbuddet vedrørende beboernes ensomhed er, at ensomhed er et grundvilkår for beboere med autisme, da de jf. deres diagnoser og vanskeligheder har svært ved at indgå i relationer. For at afhjælpe beboernes behov søger botilbuddet at rammesætte situationer, hvor

beboerne kan kommunikere med eller lytte til andre samt at give dem aktivitetsforslag til de tidsrum, de har såkaldt *egen tid* på ugeskemaet. Det synes imidlertid ikke at være tilstrækkeligt til at mindske beboernes oplevede ensomhed. Pårørende og beboere efterspørger en mere relationel tilgang. En sådan relationel pædagogisk tilgang, som kommer til udtryk gennem f.eks. samvær og aktiviteter med beboerne, erfares også af medarbejderne at kunne skabe forandringer, der i højere grad retter sig mod det gode liv og dermed vidensformen *fronesis*.

Såvel praksiserfaringer som teoretiske indsigter peger på, at det ikke er muligt at eliminere relationer i pædagogisk arbejde, da relationer indgår i pædagogisk faglighed. Derfor må en pædagogisk indsats og tilgang både indoptage forståelsen af de vanskeligheder, der følger det at have en diagnose inden for autismspektret, og nuancere denne forståelse i mødet med det enkelte menneske, da hvert menneske er forskelligt og – endnu vigtigere – også rummer mere end de diagnosticerede vanskeligheder.

At den pædagogiske indsats både resulterer i tilsigtede forandringer for beboerne og i utilsigtede, nemlig at de fremstår ensomme og isolerede, viser den strukturerede pædagogiske tilgangs begrænsninger. Et for snævert fokus på struktur og ydre styring skaber begrænsninger for såvel medarbejdere som beboere.

Når indsatsmål bliver afgrænsede og målbare delmål, som det i disse år er *comme il faut* som redskaber til styring af en omkostningstung sektor, bliver indsatsmål let rettet mod *at kunne og gøre* for at fremme selvhjulpne borgere i hverdagen. Indsatsmål, der retter sig mod *at være og føle*, det gode liv og den enkelte borgers forhold til omverdenen og hele eksistens, fortabes let. På trods af intentionerne i serviceloven om at inddrage borgerens egne ønsker og behov bliver det for praksis en vanskelig opgave.

Litteratur

- Bayer, Jannik (2001): 'TEACCH og adfærdsterapi' i: *Autismebladet* nr. 4.
- Bourdieu, Pierre (2005): *Udkast til en praksisteori*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, Pierre (2007): *Den praktiske sans*. 1. udgave. København: Hans Reitzels Forlag.
- Breumlund, Anne og Inger Bruun Hansen (2013): *Planer for den andens liv I - den socialpædagogiske indsats på et botilbud for unge med ASF+*. Aalborg Universitet.
- Breumlund, Anne og Inger Bruun Hansen (2014): *Planer for den andens liv II - forandringer af hverdagslivet for unge med ASF+ på et botilbud*. Aalborg Universitet.
- Bowen, Glenn A. (2006): *Grounded Theory and Sensitizing Concepts*, International Journal of Qualitative Methods, 5 (3) September.
- Gustavsson, Bernt (2001): *Pædagogiske linjer*. Aarhus: Klim.
- Hastrup, Kirsten (1996): *Det antropologiske projekt - om forbløffelse*. København: Gyldendal Nordisk Forlag.
- Hastrup, Kirsten, Cecilie Rubow og Tine Tjørnhøj-Thomsen (2011): *Kulturanalyse – kort fortalt*. København: Samfundslitteratur.
- Høgsbro, Kjeld (2007): *ETIBA. En forskningsbaseret evaluering af rehabiliterings – og træningsindsatsen for børn med autisme, herunder evaluering af behandlingsmetoden ABA (Applied Behavior Analysis)*. Århus: Marselisborgcentret.

- Järvinen, Margaretha (2013): 'Pierre Bourdieu' I: Andersen, H. & Kaspersen, L.B.: *Klassisk og moderne samfundsteori*, 5. udg. København: Hans Reitzels Forlag.
- Krogstrup, Hanne og Søren Kristiansen (1999): *Deltagende observation*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Larsen, Steen N. og Inge K. Pedersen (red.) (2011): *Sociologisk leksikon*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Peeters, Theo (2010): *Autisme – fra teoretisk forståelse til pædagogisk praksis*. Videnscenter for Autisme. 2. udgave.
- Bekendtgørelse om uddannelsen til professionsbachelor som pædagog (BEK nr. 354 af 07/04/2017) <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=188589>
- Lov om Social Service <http://www.socialjura.dk>
- www.sundhedslex.dk
- www.teacch.com